

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2022

Kolektivizácia v ZSSR

**Ľudskoprávna tragédia, úpadok ekonomickej produktivity
a presvedčivé preukázanie nezmeniteľnej prirodzenosť
človeka**

Ľudskoprávny rozmer problematiky

Aby sme mohli objektívne vnímať proces kolektivizácie v ZSSR a chápať konanie a rozhodnutia, ktoré ku kolektivizácii viedli, musíme sa oboznámiť s prostredím, v ktorom sa Sovietske Rusko rodilo.

Od začiatku musel tento štát bojovať o svoju existenciu vo vnútri krajiny samotnej aj na hraniciach so susednými štátmi.¹ Porážkou bielych Denikinových a Kolčakových armád a uzatvorením mierových a iných zmlúv so susednými štátmi si Sovietsky zväz snažil zabezpečiť *dlhý mierový oddych*.² Napriek tomu, že sa už fakticky nebojovalo vo vnútri krajiny ani mimo nej, mladý štát stále čelil potencionálnym protivníkom a strachu, že sa stane opäť bojiskom. Západné mocnosti po skončení intervencie dlho neuznávali ZSSR ako subjekt medzinárodného práva. (O naviazaní diplomatických stykov s nimi sa začalo jednať až v roku 1924.)³

Takéto konanie možno v diplomatickom jazyku chápať ako vyjadrenie nesúhlasu s existenciou daného štátu a ako vôľu, aby zanikol. Medzinárodné postavenie republiky sa pochopiteľne odrážalo aj na vnútropolitickom rozhodovaní, ktorého výsledkom bola kolektivizácia. Vladimir Iljič Lenin výrokmi ako: „*Každá revolúcia len vtedy stojí za niečo, keď sa vie brániť*“⁴ a „*Dnes sme mnohým silným mocnostiam odobrali chuť bojovať proti nám, ale či nadhlo, to zaručiť nemôžeme*“⁵ vyjadril potrebu zvýšenia vojenskej moci, ktorá mala byť predpokladom úspešnej obrany krajiny. Táto moc mala byť zárukou, že výdobytky revolúcie zostanú zachované. Takto bolo položené ideologické zdôvodnenie industrializácie a kolektivizácie, do ktorej sa tak horlivo pustil Leninov nástupca, Stalin. Po smrti Lenina „*vedúceho činiteľa vnútornej a zahraničnej politiky sovietskej zeme*.“⁶

Vzal opraty moci do rúk Josif Vissarionovič Stalin, na rozdiel od Lenina on si bol istý, že sa ZSSR zúčastní ďalšieho konfliktu, v roku 1927 sa vyjadril takto: „*veľmi závisí na tom, či sa nám podarí oddialiť nevyhnutnú vojnu s kapitalistickým svetom ... až do doby .. kedy kapitalisti začnú bojovať medzi sebou*.“⁷ Zo Stalinovho postoja vyplývajú dve veci - po prvé vojna je nevyhnutná a po druhé treba ju oddialiť do momentu, kedy sa potencionálni protivníci neoslabia medzi sebou a tak znížia riziká, ktoré by ZSSR v konflikte muselo niesť. Z prejavu jasne vyplýva, že sa Stalin pripravoval na vojnu. Znižovanie rizík, ktoré mal konflikt so sebou priniesť, sa malo predovšetkým uskutočniť zvýšením vojenskej sily a obranyschopnosti ZSSR a to masívnou industrializáciou a s tým súvisiacou kolektivizáciou.

Okrem vojenských mala industrializácia aj iné ciele. Avšak vojenské boli primárne, to dokazujú aj smernice XV. zjazdu strany na vypracovanie prvého päťročného plánu.⁸

¹ vid. napr. S.A. Gonionskij a kol. Dejiny diplomacie, 1967 Praha, zväzok III. str. 208 a 223.

² S.A. Gonionskij a kol. Dejiny diplomacie, Praha 1967, zväzok III. str. 247.

³ S.A. Gonionskij a kol. Dejiny diplomacie, Praha 1967, zväzok III. str. 410.

⁴ V.I. Lenin, Spisy, zv. 29, Bratislava 1954, str. 108.

⁵ V.I. Lenin, Spisy, zv. 31, Bratislava 1954, str. 437.

⁶ S.A. Gonionskij a kol. Dejiny diplomacie, Praha 1967, zväzok III. str. 408.

⁷ Stalinov príhovor na 15. zjazde strany, 3. decembra 1927, citované v: Nathan Leites, A Study of Bolshevism, Free Press of Glencoe, Glencoe, Ill. 1953, s. 501.

⁸ KSSS v rezolúciách a usneseniach sjezdu, konferencií a plenárnych zasadaní ÚV, II. diel, Praha 1956,

Industrializácia a kolektivizácia poľnohospodárstva sa stala ťažiskovým bodom prvého päťročného plánu spusteného v roku 1928.⁹ Avšak základný kameň kolektivizácie bol položený ešte za života Lenina a to vytvorením Zväzu sovietskych socialistických republík v roku 1922: „*Velké úlohy budovania spoločnosti .... si vyžadovali ... zjednotenie všetkých síl a zdrojov - hospodárskych, politických aj vojenských.*”¹⁰

Tým bola kolektivizácia symbolicky splnená na najmenej obtiažnom stupni a bola zahájená jedinou cestou, ktorou sa mohla začať, zhora. Strana považovala kolektivizáciu za riešenie krízy poľnohospodárskej distribúcie (hlavne pri dodávkach obilia), ktorá sa vyvinula od roku 1927.¹¹ Spojenie samostatných roľníckych fariem do uskupení ako kolchozy a sovchozy malo zvýšiť poľnohospodársku produkciu krajiny.

Kolchoz bolo spojenie jednotlivých fariem do jedného celku, v ktorom farmár dostal podiel na produkcii a zisku farmy podľa počtu odpracovaných dní.¹² Zakladateľská listina kolchozov uvádzala, že kolchoz je: forma poľnohospodárskeho výrobného družstva roľníkov, ktorí sa dobrovoľne združujú za účelom spoločnej poľnohospodárskej výroby založenej na kolektívnej práci.¹³ Kým kolchoz bolo spojenie už existujúcich súkromných fariem, sovchoz bol tvorený na úplne inom základe. Sovchoz bola štátom vlastnená farma, ktorá vznikla na skonfiškanej pôde a pracovali na nej nájomní robotníci.¹⁴ Robotníkom pracujúcim na sovchoze sa odplata vyplácala formou mzdy.¹⁵

Koncom roka 1929 sa Viačeslav Molotov vo svojom referáte týkajúceho sa procesu kolektivizácie pre Ústredný výbor vyjadril takto: „*ak nás imperialisti nenapadnú priamo, môžeme spraviť rozhodujúci prielom v ekonomike a v kolektivizácii.*”¹⁶ Takéto vyjadrenia dokazujú, že vedenie Sovietskeho zväzu žilo v presvedčení, že nový konflikt, do ktorého by bol zatiahnutý aj Sovietsky zväz, môže vypuknúť kedykoľvek. Pravdepodobne, pod vplyvom práve prebiehajúcej hospodárskej krízy písal aj predmetný referát Molotov. Ústredná komisia schválila plán zrýchlenia procesu kolektivizácie. Kolektivizácia mala byť ukončená na Severnom Kavkaze na jeseň 1930, v iných častiach ZSSR o rok neskôr.¹⁷

Krokom k urýchleniu kolektivizácie bolo Stalinom nariadené: „*vykynoženie všetkých kulackých tendencií a eliminácia kulakov ako spoločenskej triedy.*”¹⁸ Výkon konkrétnych

---

str. 369.

⁹ The First Five Year Plan, 1928-1932. *Special Collections & Archives*. 2015-10-07. Retrieved 2019-02-23.

¹⁰ S.A. Gonionskij a kol. Dejiny diplomacie, Praha 1967, zväzok III. str. 249.

¹¹ McCauley, Martin, Stalin and Stalinism, str. 25, Longman Group, England 1983, ISBN 0-582-27658-6

¹² Exile and Discipline: The June 1948 campaign against Collective Farm shirkers by Jean Levesque, p. 13 (dostupné na Researchgate)

¹³ Standard Kolkhoz Charter, Agropromizdat, Moscow (1989), str. 4

¹⁴ How Russia Is Ruled, by Merle Fainsod, Harvard University Press, Cambridge, MA, revised edition 1970, str. 570.

¹⁵ tamtiež

¹⁶ Stéphane Courtois a col. The Black Book of Communism,, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 146.

¹⁷ N.A. Ivnickii, (Collectivization and dekulakization) (Moscow: Izd-vo Magistr, 1996), strany 32 až 49

¹⁸ Stéphane Courtois a col., The Black Book of Communism, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 147.

krokov vedúcich k splneniu vymedzeného cieľa bol zverený výboru Politbyra, ktorému predsedal Molotov.¹⁹ Prvým krokom výboru bolo rozdelenie kulakov do troch kategórií, do prvej kategórie boli zaradení kulaci, ktorí sa aktívne podieľali na „kontrarevolučnej činnosti,“ mali byť deportovaní s celými rodinami do pracovných táborov a ich majetok mal byť zabavený v prospech štátu. Druhú kategóriu tvorili kulaci, ktorí nejavili známky aktívnej opozície, avšak boli to „*arcivykoristovatelia*“ s tendenciou destabilizovať režim, títo mali byť deportovaní do ďalekých končín krajiny. Tretiu skupinu mali tvoriť kulaci najumiernenejší podľa štandardov režimu, títo nepredstavovali hrozbu pre režim, tí mali byť deportovaní iba v rámci svojho dištriktu na miesta, kde sa vyžadovala kultivácia pôdy.²⁰ Avšak obrovské rozlohy dištriktov v Rusku mohli znamenať deportáciu takmer kamkoľvek aj pre túto skupinu. V prvej kategórii sa nachádzalo 60 000 domácností. Vykonanie „dekulakizácie“ v rámci tejto kategórie bolo zverené tajnej polícii GPU.²¹ Zvyšných kulakov mali deportovať a ich majetok kolektivizovať „aktívne bunky“ takzvané „*aktívy*“, skladajúce sa z mladých komunistov a nimi naverbovaných roľníkov.²²

Keďže inštrukcie ohľadom zabavovania majetku kulakov boli neaktuálne a nebolo možné odlišiť bohatých, pretože dane uvalené v predchádzajúcich rokoch potierali všetky viditeľné znaky, ktoré by odlišili bohatých od chudobných, komunistické brigády (aktívy) vykonávajúce dekulakizáciu vychádzali z informácií, ktoré zhromaždila tajná služba GPU a udaní, ktoré poskytli obyvatelia občin.²³ Priebeh zabavovania a deportácie bol rovnako chaotický a nepresný ako zdroje, z ktorých komunistické brigády pri plnení úloh vychádzali. Podľa záznamov GPU z mesta Smolensk: „*brigády zabavovali všetko oblečenie a predovšetkým obuv. Kulakov nechali stáť v spodnej bielizni*“.²⁴ V dôsledku slabej organizácie sa obeťami dekulakizácie často stávali iné skupiny obyvateľstva, v niektorých oblastiach tvorili iné skupiny väčšinu postihovaného obyvateľstva, niekde 80 až 90 percent obetí kolektivizácie a dekulakizácie tvorili *seredňáci*, teda roľníci so stredným príjmom.²⁵ Následkom organizovaného okradania roľníkov boli masové demonštrácie a vzbury proti kolektivizácii a dekulakizácii, tajná polícia zaznamenala 402 vzbúr a demonštrácií, v januári 1930 tento počet rýchlo stúpol, vo februári na 1048 a v marci na 6528.²⁶

Masívny a neočakávaný odpor donútil vládu, aby zmenila svoje plány. Časopis Pravda 2. marca zverejnil Stalinom napísaný článok „Opojení úspěchom“, v ktorom čitateľom

---

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ N.A. Ivnitskii, (Collectivization and dekulakization) (Moscow: Izd-vo Magistr, 1996), strany 49 až 69

²¹ Stéphane Courtois a col., The Black Book of Communism, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 147-148.

²² Tamtiež.

²³ Tamtiež

²⁴ M. Fainsod, Smolensk under Soviet Rule (Boston: Unwin Hyman, 1989), strany 271-277, R. W. Davies, The Socialist Offensive: The Collectivization of Soviet Agriculture (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1980) strany 243-251

²⁵ Stéphane Courtois a col., The Black Book of Communism, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 148.

²⁶ V. P. Danilov and Alexis Berelovich, “Les documents de la VCK-OGPU-NKVD sur la campagne soviétique, 1918-1937,” Cahiers du monde russe 35 (1994)

vysvetľoval dobrovoľnosť účasti na procese kolektivizácie.²⁷ V článku sa okrem toho uvádzalo, že vo februári 1930 bol splnený cieľ prvého päťročného plánu, dokonca sa v ňom tvrdilo, že bol prekonaný o 100% pôvodného plánu. Stalin svoje tvrdenia zakončil otázkou, ktorej odpoveďou bol záver, že kolektivizácia v Sovietskom zväze je už splnená, že teda: „*radikálny obrat vidieka k socializmu možno považovať za dosiahnutý.*”²⁸ Následok vydania tohto článku bol, že 5 miliónov roľníkov okamžite opustilo kolchozy.²⁹

Rozpútala sa druhá vlna násilia, tentoraz zo strany pôvodných vlastníkov, ktorí si silou chceli vziať to čo im patrí.³⁰ Podľa materiálov tajnej polície GPU počas nepokojov bolo zabitých viac ako 1500 príslušníkov verejnej správy a rebelov zomrelo niekoľko tisíc.³¹ Štát odpovedal rozsiahlymi represáliami „kontrarevolučných elementov” a tajná polícia GPU začala s aplikáciou rozkazu No. 44/21, ktorý nariaďoval zadržanie 60 000 kulakov prvej kategórie. Tieto kvóty boli čoskoro splnené.³²

Tajná polícia využila túto príležitosť a vyčistila všetky dištrikty od „sociálne nebezpečných elementov”, kňazov, mníšok, majiteľov prevádzok, bývalých príslušníkov bielych armád.³³ Táto obrovská masa ľudskej sily bola použitá na stavbu dráh po celom Sovietskom zväze a tak spravila prístupnejšími nerastné zdroje tejto krajiny.³⁴ Konvoje kulakov a iných nepohodlných skupín obyvateľstva odoslané na Sibír postihol fenomén, ktorému sa začalo hovoriť „opustení v deportácii.”³⁵

Títo ľudia sa ocitli v mrazivých podmienkach bez prístrešia a obživy, často dochádzalo ku kanibalizmu.³⁶ Príčinou zastavenia ďalších deportácií boli neúmerne vysoké náklady spojené s ňou, myšlienka kolonizovania najnehostinnejších oblastí krajiny deportovanými bola opustená.³⁷ Kulaci, ktorí neboli deportovaní a prežili, museli čeliť zámerne vytvorenému hladomoru, ktorý zasiahol najmä Ukrajinskú časť ZSSR v rokoch 1932-33,³⁸ ktorý spôsobila kombinácia neúrodnosti a neúprosneho vymáhania vysokých daní z obilia. K rozhodnutiu vyhladovať „odporcov režimu” dospelo Politbyro po obdržaní Molotovovej správy v auguste 1932., v ktorej sa uvádzalo, že v dôsledku krutého vymáhania obilia zo strany štátu hrozí hladomor: „*aj v oblastiach, v ktorých bola úroda neobyčajne dobrá.*”³⁹ Tajná polícia GPU

---

²⁷ *Pravda*, No. 60, March 2, 1930

²⁸ J. V. Stalin, *Works*, Vol. 12, pp. 197-205, Foreign Languages Publishing House: Moscow, 1955.

²⁹ Stéphane Courtois a col., *The Black Book of Communism*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 149.

³⁰ Tamtiež

³¹ Andrea Graziosi, “Collectivisation, révoltes paysannes, et politiques gouvernementales á travers les rapports du GPU d’Ukraine de février-mars 1930,” *Cahiers du monde russe* 35(1994),437-632.

³² Ivniiskii, *Kollektivizatsiya i raskulachivanie*, p. 106.

³³ Stéphane Courtois a col., *The Black Book of Communism*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 150.

³⁴ *Ibidem* str. 151

³⁵ Stéphane Courtois a col., *The Black Book of Communism*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 154.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem* str. 157.

³⁸ *Ibidem* str. 163

³⁹ *Ibidem*.

prijala také opatrenia ako zákaz predaja lístkov na vlak, kontroly na cestách a vlakových staniach,⁴⁰ aby tým znemožnili dostať sa k ľuďom z oblasti hladomoru. Keď bol hladomor v plnom prúde, napísal Michail Šolochov Stalinovi dva listy, v ktorých opisoval svoje skúsenosti s hladomorom, čo videl, keď prechádzal zasiahnutým územím krajiny.⁴¹

V odpovedi, ktorú mu Stalin poslal, sa odráža jeho chladná vypočítavá povaha: „*bol trpezlivý, mazaný a nezmieriteľný.*”⁴² „*Pracujúci ... štrajkovali, vykonali sabotáže a boli pripravení nechať robotníkov pracujúcich na budovaní Červenej armády bez obživy!*”⁴³ „*Fakt, že sabotáže boli vykonané v tichosti, pokoji a bez preliatej krvi, nemení nič - títo ľudia sa vedome snažili podmiňovať Sovietsky štát. Je to boj na život a na smrť, súdruh Šolochov!*”⁴⁴ „*Avšak je celkom jasné, že naši pracujúci (vzbúrenci - pozn. aut.) majú ďaleko od nevinných ovečiek, ako by si niekto mohol myslieť z čítania Vašich listov.*”⁴⁵

Svojou odpoveďou Stalin sankcionoval účelnosť udalostí, ktoré sa v hladových dolinách diali. Po odstránení všetkých prekážok, ktoré mohli stáť v ceste, sa do roku 1934 podarilo kolektivizovať 71,4% fariem na území ZSSR.⁴⁶ Do roku 1940 bolo na území Sovietskeho zväzu vytvorených 236 900 kolektívnych fariem, ktoré zahŕňali 96.9% všetkých fariem.⁴⁷ Tým bol dlhý a bolestný proces kolektivizácie v ZSSR zavŕšený.

V roku 1984 bol natočený dokumentárny film s preživšími hladomoru, v ktorom prerozprávali svoje spomienky staré vyše 50 rokov.⁴⁸ S dôsledkami kolektivizácie sa vyrovnáva vo svojich spomienkach aj maršal Žukov. Kde uvádza toto: „*Bolo predsa možné ... oddialiť takýto prudký rozvoj ťažkého priemyslu ... a dať ľudu ... viac tovarov širokej spotreby. Keby sme to boli urobili, ktovie ... kde, pri ktorom meste ... by sme boli zastavili fašistické vojská...*”⁴⁹

Mal skutočne pravdu?

Zhodnotenie ekonomickej výkonnosti kolchozov a sovchozov a družstiev vo všeobecnosti

Nové sovietske formácie spoločného podnikania narazili počas svojej prevádzky na rovnaké obtiaže ako pred takmer sto rokmi Oweniti, ktorí sa na počiatku devätnásteho storočia biedu ľudí pokúšali riešiť vytváraním družstiev, v ktorých sa statky zospolštili a produkt výroby patril celej komunite. Owenity sa domnievali, že človek môže svoje potreby dôstojne uspokojiť jedine prostredníctvom kolektívu, že človek ako individuum je príliš bezmocný na to, aby sa o seba

---

⁴⁰ Ibidem str. 164

⁴¹ Presidential Archives of the Russian Federation, Moscow, 45/1/827/7-22.

⁴² Henry A. Kissinger Umení Diplomacie, Prostor, Praha, 1996, str. 336.

⁴³ Stéphane Courtois a col., The Black Book of Communism, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999, str. 166

⁴⁴ Tamtiež. 167

⁴⁵ Presidential Archives of the Russian Federation, Moscow, 3/61/549/194.

⁴⁶ Sotsialisticheskoe sel'skoe khoziaistvo SSSR, Gosplanizdat, Moscow-Leningrad, 1939 str.. 42- 43

⁴⁷ Narodnoe khoziaistvo SSSR 1922–1972, Moscow, 1972 str. 215.

⁴⁸ Harvest of Despair- The 1933 Ukrainian Holodomr Famine Genocide 1984

⁴⁹ G.K. Žukov, Spomienky a úvahy, Nakladateľstvo Pravda 1974, str. 107.

dokázal postarať. Nakoľko človek sám je celkom bezradný a silu nadobúda až v spolčení sa s inými ľuďmi. S ktorými spoločne vytvárajú - komunitu. Komunita musí byť preto budovaná na silnom základe a musí mať k dispozícii mohutné prostriedky, aby dokázala zabezpečiť dôstojný život pre všetkých jej členov, ktorých existencia spočíva na jej bedrách a má za ich životy zodpovednosť. Oweniti usúdili, že predpokladom existencie silnej komunity schopnej postarať sa o všetkých je existencia spoločného vlastníctva statkov (fakticky - vlastníctvo statkov komunitou).

Oweniti sa svoju utopistickú víziu pokúšali realizovať na zakúpenej súkromnej pôde najprv v USA a neskôr vo Veľkej Británii kde organizovali pracovné komúny, ktoré sa mali riadiť pravidlami načrtnutými a ponúknutými R. Owenom a jeho prívržencami. Po krátkom období činnosti však všetky pokusy o založenie spoločnosti fungujúce na nových princípoch skrachovali.⁵⁰ Záchranou brzdou proti totalite a neslobode bolo, že Oweniti svoje reformy budovali na základe dobrovoľnosti a slobodnej vôle členov. Spoločnosť chápali ako: „*slobodnú federáciu samosprávnych občín.*“⁵¹ Preto sa obyvatelia pracovných komún mohli v ktorejkoľvek chvíli rozhodnúť, že z teoretického experimentu (s ktorým nik dovtedy nemal žiadnu praktickú skúsenosť a členovia pracovnej komúny boli preto, hoci si to zrejme vôbec neuvedomovali, priekopníkmi, vedcami aj výskumníkmi zároveň) vystupujú a že sa vracajú naspäť do spontánne usporiadaného sveta.

Kachu úsilia Owenitov mohol poslúžiť ako popud pre upustenie od teoretického budovania a riadenia spoločnosti a posilnenie skepticizmu vo vzťahu k metódam sociálneho inžinierstva. Pre utopistov mohol byť trpký osud Owenitov mementom, že spoločnosť sa môže vyvíjať k lepšiemu iba prirodzenou cestou, že sa môže rozvíjať iba z existujúceho zriadenia, ktorému musí tvoriť východisko k zlepšeniu. Z činnosti Owenitov mohlo vyplynúť cenné poučenie, že do spoločnosti nemožno umelo implementovať prvky, ktoré nemajú oporu v podstate ľudskej bytosti a sú celkom cudzie všetkému čo ľudstvo do toho momentu historicky poznalo. Z toho, že ktorá oblasť činnosti Owenitov bola úspešná (schválenie zákonov uľahčujúcich prácu robotníkov anglickým parlamentom) mohlo byť vidno, že ich cieľ - zlepšenie postavenia robotníkov - sa dá slubnejšie dosiahnuť reformou existujúceho zriadenia, než budovaním novej spoločnosti od základu na neoverených a praxou nikdy neodskúšaných tézach.

Sovieti však zrejme vôbec neskúmali skúsenosti Owenitov pri úsilí o budovanie komunitaristickej spoločnosti a preto v ich prípade došlo k opakovaniu tých istých chýb, ktorých sa dopustili neskúsení Oweniti. Sovieti šlapali po tej istej ceste, ktorou sa brodili predtým Oweniti. Keď však vyvstali akútne problémy, soviety kolchozy ani sovchozy nenechali prirodzene a voľne odumrieť ako to so svojimi komunitami spravili Oweniti, ale odpovedali silným protitlakom.

V roku 1948 v Sovietskom zväze vyvstal problém s nízkou produktivitou družstiev. To bolo zapríčinené stratou motivácie pracovníkov. Štát na vzniknutú situáciu odpovedal vydaním

---

⁵⁰ ADO, A. V., *Filozofický slovník*, Nakladatel'stvo Pravda, 1982, s. 335.

⁵¹ ADO, A. V., *Filozofický slovník*, Nakladatel'stvo Pravda, 1982, s. 335.

nariadenia, ktoré umožňovalo deportovať pracovníkov, ktorých práca nedosahovala úroveň minimálnej výkonnosti, ktorá bola stanovená rozhodnutím príslušného štátneho orgánu.⁵² Zaujímavosťou je, že rozhodovanie o tom, kto bude deportovaný malo prináležať kolchoznému zhromaždeniu. Tento spôsob rozhodovania o deportácii vytvoril dobré predpoklady pre vyrovnanie si osobných účtov medzi družstevníkmi a v praxi nemohlo efektívne pomôcť vo zvyšovaní produktivity práce. Skôr ešte väčšmi umocňovalo sklučujúce životné podmienky vo vnútri už aj tak neutešeného kolchozu. Človek sa musel vyrovnáť s ďalšou normou, ktorá bola zjavne neúčelná. Okrem toho, že želané zlepšenie v produktivite práce nemohla priniesť, tak vnášala jed do medziľudských vzťahov, tým, že umožňovala prejavovať nevráživosť a nenávisť medzi ľuďmi.

Historická skúsenosť s družstvami by v súčasnosti malo posilniť zásadu, že akékoľvek spolčovanie sa musí byť kategoricky postavené na báze dobrovoľnosti a slobodného rozhodnutia. Nikoho nemožno k ničomu nútiť. To je historický odkaz kolchozného a sovchozného zriadenia.

Výkonnosť výrobných prostriedkov je podmienená garanciou súkromného vlastníctva, ktoré umožňuje uplatnenie prirodzenosti človeka

Bez garancie súkromného vlastníctva je využiteľnosť ekonomických statkov značne znížená. Dokazuje to praktická skúsenosť s činnosťou kolektivistických družsiev v socialistických krajinách a komparácia ich výkonnosti s výsledkami hospodárenia s podnikmi, ktoré sú spravované na základe zákonitostí trhového systému. Obzvlášť bolestivé a ľútostné je, že neudržateľnosť kolektivistických družstiev bola liberálnymi ekonómami teoreticky dokázaná a ich efektivita vyvrátená dávno predtým, než vo vybraných východoeurópskych krajinách dozreli podmienky pre ich založenie a praktické vyskúšanie. Bankrotu socialistického spôsobu hospodárenia a s tým spojeného ľudského utrpenia sa dalo elegantne vyhnúť, ak by sa strojcovia socialistických družstiev boli bývali pridržiavali prognóz, ktoré vopred zvestovali nefunkčnosť a odtrhnutosť socialistických predstáv o výrobe a ľudskej motivácii od realít života. Liberálni myslitelia vo všeobecnosti socialistickému spôsobu hospodárenia vytýkali to, čo je slabinou celého komunistického učenia: „*jako teorie očekává od člověka příliš mnoho a nesprávně hodnotí základní instinkty řídící chování člověka.*“⁵³

Ľudské inštinkty majú schopnosť vytvárať niečo čo F. A. Hayek nazval „*spontánnym poriadkom.*“ Je to taká organizácia životných záležitostí, ktorá sa vytvára celkom nenútené z podstaty človeka, z jeho inštinktov. Preto je celkom prirodzená ľudskej povahe, ktorá sa v nej zrkadlí. Ak niečo vyviera z ľudskej podstaty, zákonite tento systém musí vytvárať najlepšie predpoklady pre uplatnenie tvorivých síl človeka a dovoľujú pre neho dosiahnuť maximálne hranice svojej výkonnosti a efektívnosti, pretože vytvára prostredie, ktoré je vedomiu človeka blízke. Vedecké teórie, ktoré tvrdia, že dokázali „v skúmanke odtrhnutej od reálnych životných podmienok“ vytvoriť plán pre vybudovanie ideálneho spoločenského zriadenia, očisteného od

⁵² <https://carlbeckpapers.pitt.edu/ojs/index.php/cbp/article/view/129>

⁵³ BRZEZINSKI, Z., *Bez kontroly*, Victoria Publishing, 1993, s. 173

všetkých neduhov ľudskej prirodzenosti sa zatiaľ vždy pomýlili. Je tomu tak, pretože nedostatočne skúmali vplyvy, ktoré majú skutočne potenciál sa čo najbližšie priblížiť k ideálnemu poriadku. Sú to prirodzenosť a inštinkt človeka.

Na rozdiel od marxistickej „teórie všetkého“ liberálni ekonómovia neignorovali dôležitosť „nepekných povahových črt človeka“ a ich vplyv na konanie a rozhodovanie. Sú nimi egoizmus a sebeckosť. Liberálni ekonómovia naopak predpokladajú, že ak sa každý vo svojom konaní bude skutočne pridŕžať svojich vlastných osobných záujmov, tak sa tým dokáže vytvoriť spoločenská harmónia: *„liberalizmus by si mohol poradiť nielen so svetom plným ľudí sledujúcich vlastný záujem, ale aj ovládnuť sebeckú motiváciu v prospech všetkých. V liberalizme je sebecký a nenásytý človek „vedený neviditeľnou rukou tak, aby podporoval cieľ, ktorý nebol súčasťou jeho úmyslov“ - spoločenský záujem.*“⁵⁴ Zjednodušene prirovnané: *„Nie vďaka dobročinnosti mäsiara, pivovarníka alebo pekára môžeme očakávať večeru, ale vďaka tomu, že dbajú o svoj vlastný záujem. Sme uspokojení nie vďaka ich humánosti ale vďaka ich sebeláske*“⁵⁵

Táto úvaha liberálnych ekonómov je pravdivá, avšak iba vtedy ak si takýto individualista uvedomuje svoju závislosť a previazanosť s inými ľuďmi a spoločnosťou ako celkom. Túto výhradu si uvedomovali aj liberálni ekonómovia sami, keď navrhli stanovenie niekoľkých bŕzd a protiváh v ústave: *„čím sa malo predpokladať, že každý človek môže byť nečestný a nesledovať svojimi skutkami žiadny iný cieľ ako súkromný záujem.*“⁵⁶ Hayek rešpektoval prirodzenosť človeka keď povedal, že liberalizmus je: *„spoločenský systém, ktorého fungovanie nezávisí od toho, aby sme hľadali dobrých ľudí, čo ho budú riadiť, ani od toho, aby sa všetci ľudia stali lepšími, ako sú dnes. Tento systém využije všetkých ľudí tak rôznych a komplikovaných, akými sú, niekedy dobrých a niekedy zlých, niekedy inteligentných, a častejšie hlúpych*“⁵⁷

Socializmus naopak odmietol prirodzenosť človeka, takú akou skutočne bola a pokúšal sa ju budovať odznova na novom základe. Socializmus sa usiloval vytvoriť nového človeka. Komunisti mali azda pravdu v tom, že miera zla v človeku závisí od prostredia v ktorom žije a že otrávené prostredie musí zákonite plodiť otrávených ľudí. Túto zákonnosť propagoval svojho času už Robert Owen, avšak komunisti išli ďalej a tvrdili, že sama individualita človeka je neprirodzeným, úchylným stavom „mysle a srdca.“ Komunisti negovali tvrdenie, že individualizmus: *„má svoj základ v „nemenej ľudskej prirodzenosti*“.⁵⁸ Sami toto tvrdenie dávali do úvodzoviek, aby tým zdôraznili svoje dištancovanie sa od tohto náhľadu na prirodzenosť človeka. Podľa nich v prípade filozofie individualizmu: *„V skutočnosti ide o princíp, ktorý stavia osobnosť proti kolektívu a podriaďuje spoločenské záujmy osobným ; hlásanie individualizmu ... nadobúda čoraz anti humánnejší zmysel a slúži ako ideologické*

---

⁵⁴ BOETTKE, P. J., F. A. HAYEK *Mysliteľ pre každé storočie*, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, 2020, s. 181.

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Ibidem.* s. 182

⁵⁷ *Ibidem.* s. 182

⁵⁸ ADO, A. V., *Filozofický slovník*, Nakladateľstvo Pravda, 1982, s. 186.

*ospravedlňovanie kapitalistických vykorisťovateľov vzťahov.*⁵⁹ Toto mohlo platiť na počiatku zrodu kapitalistických vzťahov, avšak pravdivosť tohto tvrdenia sa postupne umenšovala, tým, že sa presadili garancie práv robotníkov a ich ochrana pracovným (továrenským) zákonodarstvom.

Socializmus opomína skutočnosť, že človek prirodzene kladie svoje záujmy na prvé miesto a naprieč všetkým svojim konaním usiluje o ich naplnenie. Z toho vyplýva, že zospolčenie a kolektivizácie sa môžu javiť ako rozumné alternatívy jedine vtedy ak dokážu poskytnúť podmienky na prejavenie ľudskej prirodzenosti - dosýta naplniť svoje egoistické potreby. Už z tohto malého dokazovania je jasné, že nútené kolektívne hospodárenie nemôže patriť medzi obľúbené formy hospodárenia, pretože človek v ňom prv naplňa celok a až následne z tohto celku sa odčerpávajú prostriedky potrebné na utíšenie individuálnych potrieb človeka. V skutočnosti by ideálne zriadenie dovoľovalo vybrať si, ktorým spôsobom môže človek svoje potreby naplniť. To nevyhnutne postuluje existenciu súkromného vlastníctva, pretože ono dokáže najpriamočiarejšie zabezpečiť uspokojenie individuálnych potrieb. Dôležité je, aby si človek sám, slobodne mohol vyvoliť cestu k uspokojeniu. Socializmus túto možnosť voľby neposkytuje, pretože pozná len dobrovoľné podriadenie sa alebo donútenie.

Spontánny poriadok sa týmto neduhom elegantne a bezpečne vyhýba a to tým, že umožňuje prejavenie sa všetkých smerov, ktorými sa individualita človeka chce vydať. Ľudia sú rôznorodé tvory s odlišnými náhľadmi na totožné veci, preto sa môže stať, že jedným bude vyhovovať jedno, druhým ono. Spontánny poriadok umožňuje individuálne, sebecké podnikanie, ktoré je umožnené napríklad vo forme živnosti. Tak isto nekladie prekážky ani dobrovoľným kolektivistickým formáciám akými sú napríklad družstvá. Tým, že je ľudskej rôznorodosti za týchto podmienok umožnené slobodne prejavovať sa a usporiadať si potreby po svojom. Dovoľuje vymyslieť si a zrealizovať vlastnú cestu vedúcu k blahu. Preto sa tento náhľad ako formovať resp. nevstupovať do formovania prirodzených vzťahov medzi ľuďmi stáva tým najlepším spôsobom organizácie ľudskej spoločnosti.

John Stuart Mill preukázal a zároveň podľa môjho názoru zosmiešnil socializmus, keď povedal: „*Od toho okamžiku kdy přestane být pravdou, že lidé obyčejně dávají přednost sobě před jinými, a ty, kdo jsou jim nejbližší, staví na ty, kdo jsou i vzdálenější, bude nejen uskutečnitelný komunismus, ale bude i jedinou obhajitelnou formou společnosti.*⁶⁰ Ak by sa naplnila podmienka, ktorú J.S. Mill pre realizovateľnosť socializmu kladie, tak by človek už viac nebol človekom, pretože by stratil svoju vlastnú (egoistickú, sebeckú) podstatu. Tým nepriamo preukázal, že úspešná realizovateľnosť socializmu je nemožná.

---

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, s. 43

Zoznam použitej literatúry:

1. ADO, A. V., *Filozofický slovník*, Nakladatel'stvo Pravda, 1982
2. BOETTKE, P. J., *F. A. HAYEK Mysliteľ pre každé storočie*, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, 2020, 376 s. ISBN 9788089121212
3. BRZEZINSKI, Z., *Bez kontroly*, Victoria Publishing, 1993, 222 s. ISBN 80-85605-83-X
4. Danilov, V. P. and Berelovich A., "Les documents de la VCK-OGPU-NKVD sur la campagne soviétique, 1918-1937," *Cahiers du monde russe* 35 (1994)
5. Davies, R. W. *The Socialist Offensive: The Collectivization of Soviet Agriculture* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1980)
6. Levesque, J. *Exile and Discipline: The June 1948 campaign against Collective Farm shirkers*
7. Fainsod, M. *Smolensk under Soviet Rule* (Boston: Unwin Hyman, 1989)
8. Gonionskij, S.A. a kol. *Dejiny diplomacie*, Praha 1967, zväzok III.
9. Graziosi, A. "Collectivisation, révoltes paysannes, et politiques gouvernementales á travers les rapports du GPU d'Ukraine de février-mars 1930," *Cahiers du monde russe* 35(1994)
10. *How Russia Is Ruled*, by Merle Fainsod, Harvard University Press, Cambridge, MA, revised edition 1970
11. Ivnitskii, N.A. *Kollektivizatsiya i raskulachivanie Lenin, V.I. Spisy, zv. 29*, Bratislava 1954
Lenin, V.I. Spisy, zv. 31, Bratislava 1954
12. Kissinger H. A., *Umení Diplomacie*, Prostor, Praha, 1996.
13. *KSSS v rezolúciách a usneseniách sjezdu, konferencií a plenárnych zasedaní ÚV, II. diel*, Praha 1956
14. McCauley, Martin, *Stalin and Stalinism*, str. 25, Longman Group, England 1983.
15. MILL, J. S. *Úvahy o vládě ústavní*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0267
16. *Narodnoe khoziaistvo SSSR 1922–1972*, Moscow, 1972.
17. *Pravda*, No. 60, March 2, 1930
18. *Presidential Archives of the Russian Federation*, Moscow.
19. *Sotsialisticheskoe sel'skoe khoziaistvo SSSR*, Gosplanizdat, Moscow-Leningrad, 1939.
20. Stalin, J. V. *Works*, Vol. 12, pp. 197-205, Foreign Languages Publishing House: Moscow, 1955.
21. Stalinov príhovor na 15. zjazde strany, 3. decembra 1927, citované v: Nathan Leites, *A Study of Bolshevism*, Free Press of Glencoe, Glencoe, III. 1953
22. *Standard Kolkhoz Charter*, Agropromizdat, Moscow (1989)
23. Stéphane Courtois a col., *The Black Book of Communism*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1999.
24. *The First Five Year Plan, 1928-1932. Special Collections & Archives*. 2015-10-07
25. Žukov, G.K. *Spomienky a úvahy*, Nakladatel'stvo Pravda 1974.

Filmové snímky :

1. Harvest of Despair- The 1933 Ukrainian Holodomr Famine Genocide 1984

Internetové zdroje :

<https://carlbeckpapers.pitt.edu/ojs/index.php/cbp/article/view/129>